

INGLIZ TILI DARSLARI JARAYONIDA INGLIZCHA IT ATAMALARINI
O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISHDA UCHRAYDIGAN MUAMMOLAR

Rashidova Nodira Murodovna

Toshkent davlat agrar universiteti, "Xorijiy tillar" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz tili darslari jarayonida inglizcha IT (Information Technology) atamalarini o'zbek tiliga tarjima qilishda uchraydigan asosiy lingvistik, terminologik va pedagogik muammolar tahlil qilingan. Tadqiqotda IT terminologiyasining tez yangilanib borishi, neologizmlar va leksik bo'shliqlarning mavjudligi, shuningdek, ekvivalentlik masalasining murakkabligi ilmiy manbalar asosida yoritilgan. Xorijiy va o'zbek olimlarining ilmiy qarashlari tahlil qilinib, termin tarjimasida qo'llaniladigan asosiy strategiyalar — qarz olish, so'zma-so'z tarjima, moslashtirish va izohli tarjima usullari tavsiflangan. Shuningdek, IT terminologiyasini standartlashtirish va lug'atchilik faoliyatini rivojlantirishning ahamiyati asoslab berilgan. Maqolada ingliz tili ta'limida IT atamalarini samarali o'qitishga doir amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: IT terminologiyasi, tarjima muammolari, ekvivalentlik, neologizmlar, standartlashtirish, ingliz tili ta'limi, termin tarjiması, pedagogik yondashuv.

Annotation: This article analyzes the main linguistic, terminological, and pedagogical challenges that arise in the process of translating English IT (Information Technology) terms into Uzbek during English language classes. The study highlights the rapid development of IT terminology, the presence of neologisms and lexical gaps, as well as the complexity of the equivalence issue based on scientific sources. The views of foreign and Uzbek scholars are examined, and the main translation strategies applied to technical terms—borrowing, literal translation, adaptation, and explicative translation—are described. In addition, the importance of standardizing IT terminology and developing lexicographic activities is substantiated. The article also proposes practical recommendations for effective teaching of IT terminology in English language education.

Keywords: IT terminology, translation challenges, equivalence, neologisms, standardization, English language education, terminology translation, pedagogical approach.

Bugungi kunda IT (Information Technology) sohasidagi terminologiya asosan ingliz tilida shakllangan bo'lib, yangi texnologiyalar, dasturiy ta'minotlar, tizimlar va raqamli platformalar bilan birga doimiy ravishda yangilanib bormoqda. Zamonaviy ta'lim jarayonida axborot texnologiyalari (IT) sohasi bilan bog'liq bilim va ko'nikmalar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Inglizcha IT atamalarini o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida o'qituvchilar, tarjimonlar va talabalarda bir qator tilshunoslik (lingvistik), terminologik va didaktik (pedagogic) muammolar yuzaga keladi. Shu sababli ingliz tili darslari jarayonida

inglizcha IT atamalarini o'zbek tiliga tarjima qilish muhim, biroq murakkab masala hisoblanadi. (grnjournal.us)

Ushbu maqola IT atamalarini tarjima qilish jarayonidagi asosiy muammolarni aniqlash, ularni tasniflash va ilmiy tadqiqotlarda taklif etilgan yechimlarni tahlil etishga qaratiladi. Asosiy e'tibor termin tarjimasi va tarjima strategiyalarining ekvivalentlik, neologizmlar va standartlashtirish masalalariga qaratiladi. ([WOS Journals](http://WOSJournals))

Terminologiyaning o'ziga xosligi va muammolar manbalari

IT atamaları terminologik jihatdan tez rivojlanadi va doimiy yangilanadi. Bu esa o'zbek tilida ularning ekvivalentini topish va barqaror izoh berishning murakkab muammolarini tug'diradi. (grnjournal.us)

1. Terminologik muammolar

IT atamaları tezkor rivojlanishi bilan ajralib turadi. Ko'plab terminlar uchun o'zbek tilida barqaror va yagona ekvivalentlar mavjud emas. Masalan, software, hardware, cloud computing, database kabi atamalar ko'pincha asl shaklda yoki turli tarjima variantlarida qo'llaniladi. Bu holat terminologik noaniqlikni keltirib chiqarib, talabalarning mazkur tushunchalarni to'g'ri anglashiga to'sqinlik qiladi.

Bundan tashqari, bir atamaning bir nechta tarjima variantlari mavjud bo'lishi ham muammo tug'diradi. Masalan, file atamasi "fayl", application esa "ilova", "dastur" tarzida turlicha tarjima qilinadi. Bunday holat o'quv jarayonida chalkashliklarni yuzaga keltiradi.

2. Ekvivalentlik muammosi

Inglizcha IT atamalarini o'zbek tiliga tarjima qilishda eng muhim muammolardan biri ekvivalentlik masalasidir. Ko'plab terminlar ingliz tilining madaniy va texnologik muhitida shakllangan bo'lib, ularning o'zbek tilida to'liq ma'no jihatidan mos keladigan ekvivalenti mavjud emas. Natijada tarjima jarayonida terminning ma'nosi qisman yo'qolishi yoki noto'g'ri talqin qilinishi mumkin.

Ekvivalentlik muammosi ayniqsa abstrakt va murakkab texnik tushunchalarda yaqqol namoyon bo'ladi. Bu esa IT terminlarini o'rganayotgan talabalarning mantiqiy tushunish jarayonini qiyinlashtiradi.

Ko'plab IT terminlar ingliz tilida yaratilgan bo'lib, ularning aniq o'zbek tilidagi ekvivalenti mavjud emas. Masalan, "software", "hardware", "cloud computing" kabi atamalar universal shaklda ishlatiladi, lekin ularning terminologik ekvivalentini topish ko'pincha murakkab bo'ladi. Bu tilshunoslikdagi "ekvivalentlik" masalasiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq bo'lib, tarjimada ma'noning yo'qolishi yoki noto'g'ri tushunilishi ehtimoli mavjud. (academicsbook.com)

3. Neologizmlar va leksik bo'shliqlar

IT sohasida har kuni yangi tushunchalar paydo bo'lib, ular neologizmlar sifatida ingliz tilidan o'zbek tiliga kirib kelmoqda. Biroq o'zbek tilida ushbu yangi atamalarni ifodalovchi tayyor so'zlar mavjud emas. Natijada leksik bo'shliqlar yuzaga keladi.

Bunday vaziyatda o'qituvchilar va tarjimonlar ko'pincha qarz olish (borrowing), so'zma-so'z tarjima (calque) yoki izohli tarjima usullaridan foydalanadilar. Ammo bu usullar har

doim ham terminologik aniqlikni ta'minlay olmaydi. Ularni to'g'ri o'zbekchaga o'zgartirish juda murakkab, chunki leksik bo'shliqlar mavjud va yangi atamalar uchun standartlashtirilgan qarorlar yo'q. Translatolar ko'pincha "borrow" (qarz olish), "calque" (so'zma-so'z tarjima), yoki "descriptive" (izohli tarjima) strategiyalariga murojaat qiladi. ([WOS Journals](#))

4. Pedagogik muammolar

Ingliz tili darslarida IT atamalarining keng qo'llanilishi boshlang'ich va o'rta darajadagi o'quvchilar uchun qiyinchilik tug'diradi. Texnik terminlar o'quvchilarning lug'at boyligida mavjud bo'lmagani sababli dars materialini tushunish darajasi pasayadi. Bundan tashqari, IT terminlarini izohlovchi maxsus o'quv qo'llanmalar va lug'atlarning yetishmasligi ham muammoni yanada kuchaytiradi.

Ingliz tili darslarida IT terminlari:

1. Talabalarga tushunarsiz bo'lishi: Texnik terminlar ko'pincha oddiy o'quv dars matnlarida ham uchraydi, bu esa boshlang'ich bosqichdagi o'rganuvchilar uchun tushunarsizlik keltirib chiqaradi.

2. Tarjimada noaniqlik: Bir nechta tarjima variantlari bo'lganda talaba qaysi shaklni yod olishi kerakligini bilmay qoladi.

3. Didaktik qo'llanmalar yetishmasligi: IT terminlarini o'zbek tilida izohlovchi darsliklar va lug'atlar yetishmaydi. ([academicsbook.com](#))

Bularning barchasi ingliz tili darslarini samaradorligini kamaytiradi va o'quvchilarda motivatsiya pasayishiga olib keladi. Shuningdek, o'qituvchilarning hamma vaqt terminologik jihatdan yagona va standartlashtirilgan tarjimalaridan foydalana olmasligi dars samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Muammolarni bartaraf etish yo'llari va takliflar

Ingliz tili darslarida inglizcha IT atamalarini o'zbek tiliga tarjima qilishdagi muammolarni kamaytirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- IT terminologiyasi bo'yicha ikki tilli, izohli lug'atlarni yaratish va muntazam yangilab borish;
- IT atamalarini tarjima qilishda yagona standartlarni ishlab chiqish;
- O'qituvchilar uchun terminologik malaka oshirish kurslarini tashkil etish;
- IT terminlarini kontekst asosida va amaliy misollar orqali o'rgatish.

Takliflar

- Terminologik lug'atlarni yaratish va yangilab borish — IT sohasidagi atamalar uchun ilmiy-uslubiy lug'atlar ishlab chiqish.
- Standartlashtirish qo'mitalari faoliyatini kengaytirish — O'zbekistonda termin standartlarini belgilovchi tizimlar yaratish.
- Pedagogik materiallarning boyitilishi — IT terminlarini izohlovchi darsliklar va o'quv qo'llanmalarni tayyorlash. ([academicsbook.com](#))

Tarjima nazariyasi va strategiyalari

1. Ekvivalentlik nazariyasi

Tarjima nazariyasida ekvivalentlik kontsepsiyasi juda muhim o'rin tutadi. Yirik tarjima olimlari, masalan Mona Baker, Eugene Nida, Sandro Nielsen kabi mutaxassislar tarjimada kontekst va terminologik ekvivalentni topish strategiyalarini tavsiflaydi. (innovativepublication.uz)

Nida nazariyasiga ko'ra, muvaffaqiyatli tarjima uchun "dynamic equivalence" — ya'ni ma'noning tarjimaning o'quvchisiga xuddi shunday tasir ko'rsatishi zarur. Bu IT terminlariga nisbatan ham amal qiladi, chunki ularning ma'nosini texnik aniq va to'g'ri yetkazish talab etiladi. (innovativepublication.uz)

2. Tarjima strategiyalari

IT terminlarini tarjima qilganda quyidagi asosiy usullar qo'llanadi:

- **Borrowing (qarz olish):** inglizcha atamani o'zbekchaga to'g'ridan-to'g'ri kirgizish. Masalan, "server", "file", "login".
- **Calquing (so'zma-so'z tarjima):** inglizcha iborani leksik struktura bo'yicha tarjima qilish, lekin ma'no aniqligini yo'qotmaslik.
- **Adaptation (moslashtirish):** atamani o'zbek tilining lingvistik qoidalariga moslashtirish.
- **Explicative translation (izohli tarjima):** atama ichidagi ma'noni tushuntirish orqali berish. ([WOS Journals](http://WOSJournals.com))

Bu strategiyalar IT sohasida inglizcha terminlar bilan ishlashda muhim yordam beradi, ammo ularning har biri terminologik aniqlikni saqlab qolish qiyinchiliklarini ham olib keladi. ([WOS Journals](http://WOSJournals.com))

Standartlashtirish va lug'atchilik yondashuvlari

IT terminologiyasini o'zbek tiliga tarjima qilishda standartlashtirilgan yondashuv yo'lga qo'yilishi juda muhim. Bu sohada aniq va yagona tarjima variantlarini ishlab chiqish talab qilinadi, chunki ko'pincha tarjima qilingan so'zlar bir nechta shakllarda uchraydi, bu esa o'quv jarayonida chalkashliklarga sabab bo'ladi. (academicsbook.com)

Masalan, "Axborot Texnologiyalari Terminologiyasini Tarjimashunoslikda Standartlashtirish" maqolasi IT atamalarini standratlashtirish yo'li bilan bir nechta tarjima variantlarini bitta asosiy shaklga keltirishning zarurligini ta'kidlaydi. (academicsbook.com)

Xulosa qilib aytganda, ingliz tili darslari jarayonida inglizcha IT atamalarini o'zbek tiliga tarjima qilish murakkab va ko'p qirrali jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayonda terminologik, ekvivalentlik, neologizm va pedagogik muammolar mavjud. Ularni bartaraf etish uchun ilmiy asoslangan tarjima yondashuvlari, standartlashtirish va zamonaviy pedagogik usullardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. IT sohasidagi atamalarning ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilinishi lingvistik, terminologik va pedagogik nuqtai nazardan muhim ilmiy masaladir. AT terminlarining tarjimasida ekvivalentlik, standartlashtirish va tarjima strategiyalarining to'g'ri tanlanishi talab etiladi. Tarjima jarayonida tarjima

nazariyasi asoslaridan, standartlashtirish mexanizmlaridan foydalanish orqali IT terminologiyasini tez va aniq o'zbek tiliga moslashtirish mumkin. (grnjournal.us)

Asosiy ilmiy manbalar:

1. The Challenges of Translating Computer Terminology: muammolar, ekvivalentlik va adaptatsiya muammolari tahlili. (grnjournal.us)
2. Axborot Texnologiyalari Terminologiyasini Tarjimashunoslikda Standartlashtirish (Ingliz-O'zbek tillari): standartlashtirish va terminologik noaniqliklar masalasi. (academicsbook.com)
3. Principles and Challenges in Translating IT Texts and Terminology: tarjima strategiyalari va funksional ekvivalentlik nazariyasi. ([WOS Journals](http://WOSJournals))
4. Jurayeva S. Bridging Terminological Gaps: ingliz-o'zbek tarjimada ekvivalentlik muammolari. (innovativepublication.uz)
5. Pulatova U. Problems in the Translation of Terms Between Uzbek and English: ixtisoslashgan terminologiya tarjimasi muammolari. (inlibrary.uz)